

Numismatiska forskningsgruppen

Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Innehåll

Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria ...	3
Forskning	4
Myntbestämningar	9
Halland	9
Uppland	10
Östergötland	12
Publicering / Tryckta Skrifter	19
Egna publikationer	19
Jens Christian Moesgaard	20
Kenneth Jonsson	22
Bo Gunnarsson	22
Eeva Jonsson	22
Lennart Lind	23
Förtroendeuppdrag	23
Undervisning	24
Konferenser och offentliga föredrag mm	25
Hedersbetygelser	28
Studiesamling och arkiv	29
<i>Numismatikkens metoder II:</i>	
<i>møntdatering – kan man stole på et årstal?</i> <i>af Jens Christian Moesgaard</i>	31
Numismatiska forskningsgruppen 2021	40

Institutionen för arkeologi och antikens kultur

Numismatiska Forskningsgruppen

Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria

Verksamhetsberättelse 2021

Numismatiska forskningsgruppen (NFG)/Stockholm Numismatic Institute (Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria) inrättades 1979 och är helt externfinansierad tack vare Gunnar Ekströms Stiftelse för numismatisk forskning.

NFG tillhörde först Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR). Från år 1994 är NFG knuten till Stockholms universitet och sedan år 2005 som en del av Institutionen för arkeologi och antikens kultur.

Verksamhetens syfte är att undervisa och forska i numismatik och penninghistoria. Det sker genom att sätta mynten in i ett större sammanhang – ekonomiskt, politiskt, administrativt och socialt. Forskningen vid NFG är främst inriktad mot svenska och nordiska mynt och myntfynd från vikingatid och medeltid. Numismatik ingår som en del i arkeologiundervisningen på Institutionen för arkeologi och antikens kultur.Handledning sker vid uppsatsskrivning samt på doktorandnivå.

Jens Christian Moesgaard är den tredje som innehar Gunnar Ekströms professur i numismatik och penninghistoria efter Brita Malmer (1979–1992) och Kenneth Jonsson (1992–2020). Kenneth Jonsson är fortfarande aktiv som emeritus vid NFG.

Numismatiska forskningsgruppen ger ut en mängd olika publikationer, flera av dem är digitala och de finns i PDF-format på: <https://www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen/om-forskningsgruppen#publikationer>

Tryckta publikationer

- Avhandlingar
- CNS-serien – ett projekt där alla vikingatida myntfynd (ca 800–1140) i Sverige ska publiceras. Den finns delvis tillgänglig digitalt på hemsidan.
- Commentationes-serien – monografier om vikingatida mynt
- Serien Stockholm Studies in Numismatics

Publikationer tillgängliga på hemsidan

- Metallanalyser av mynt
- Roman Denarii
- Tidskriften Myntstudier
- Studentuppsatser
- Verksamhetsberättelse

Forskning

Brita Malmer gick hastigt bort 2013, mitt uppe i arbetet med sin tredje volym i serien *Commentationes de Nummis in Saeculorum IX-XI in Suecia Repertis*, Nova series, med arbetsnamnet *Serpents and Crosses*. Verket behandlar *utmyntningarna på 800- och 1020-talet*. Arbetet med att färdigställa det omfattande manuskriptet gavs i uppdrag till Bo Gunnarsson. Den tryckta volymen beräknas omfatta ca 600 sidor. Boken ligger under Vitterhetsakademiens ansvar i samarbete med NFG med Kenneth Jonsson som ansvarig redaktör. Materialet till det omfattande manuskriptet finns hos NFG och arbetet med att sammanställa det fortgår. Layoutarbetet, utfört av Ylva Öd, är slutfört för katalogdelarna, d.v.s. bildkatalog, exemplarkatalog, fyndkatalog och stampkedjor inklusive beskrivningar för dessa. Översättningen av textdelen har

påbörjats av extern resurs. Cirka en tredjedel av materialet är klart och ligger för redaktionell granskning. För ytterligare ca en tredjedel av texten har översättningen påbörjats medan arbetet med att sammanställa den sista tredjedelen, som i vissa avseenden inte är komplett, kvarstår. Övrigt återstående arbete, förutom det av redaktionell karaktär, är att ta fram det bildmaterial som skall inkluderas i texten och som nu endast finns i form av handritade skisser, tabeller i texten samt att färdigställa appendixet. Visst jobb kvarstår med bibliografin och därutöver eventuellt utbyte av vissa bilder om det finns möjligheter få tag på bättre från vissa museer. Förutsatt att covid-19 situationen inte skapar hinder är målsättningen är att boken kan komma till tryck under 2022.

Bo Gunnarsson har på förfrågan från Nationalmuseet i Finland hjälpt till att *bestämma skandinaviska imitationer i fynd från Letala, Lundo, Nousis och Reso*.

Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning har under året frikostigt finansierat *metalldetektorundersökningar på Gotland* främst gällande platser med vikingatida myntfynd och det berörde ett flertal platser. I något fall har det skett i samarbete med Gotlands Museum och Länsstyrelsen på Gotland. Från NFG deltog Kenneth Jonsson. Projektet har ett flertal syften. Dels att rädda fynd från plundring, dels att få mer kunskap om fyndplatsernas kontext, skatternas sammansättning samt bebyggelsens utveckling i ett långtidsperspektiv med hjälp av lösfynd.

På 1980-talet hade två skatter hittats 13 m från varandra på mellersta Gotland. Fyndplatserna efterundersöktes därefter under ett antal år och sammanlagt hittades drygt 2.000 mynt. Platserna har dessvärre plundrats 1999, vilket ledde till förnyade efterundersökningar 1999 och 2000 som resulterade i 34 mynt. År 2004 hittade plundrare sannolikt en skatt på en ny plats i närheten och vid en efterundersökning 2005 där hittades två islamiska mynt. En förnyad efterundersökning 2007 blev resultatlös. En efterundersökning 2021 resulterade i tre mynt (två islamiska och ett tyskt) som kan höra till den skatten. Baserat på antagandet att dessa hittills sammanlagt sju mynt tillhör den plundrade skatten så var den deponerad efter ca 965 och sannolikt en

eller två decennier senare. År 2020 hade fem mynt från ytterligare en skatt påträffats en bit bort vid en efterundersökning. På den platsen hittades 2021 ytterligare åtta mynt. Denna lilla skatt var deponerad efter 1009. För att ytterligare komplicera fyndomständigheterna hittades 2021 13 mynt från ännu en skatt, i detta fall deponerad efter 1023. Många fler efterundersökningar kommer att behöva göras för att få ett bättre grepp om alla dessa skatter och deras status. Dagens tolkningar kan då också behöva modifieras eftersom skatterna ligger så tätt och så få mynt kan kopplas till resp. skatt. Dessutom har vid varje tillfälle ett mindre antal mynt påträffats som kan kopplas till de två första skatterna.

Fyndet av ett enstaka mynt på norra Gotland vid 1800-talets slut kunde peka på en skatt. Platsen var väl beskriven och efterundersökningen gjorde att man kunde konstatera att det var fråga om en skatt eftersom 49 mynt hittades på platsen. Slutmyntet är tidigast präglat 1018 och hälften av mynten är engelska. Som förväntat är få mynt präglade efter ca 1005.

På fyra andra platser på Gotland hittades ett till två dussin mynt på resp. plats. Fyndplatser för romerska denarer undersöks mindre regelbundet med ett undantag på södra Gotland, där det under förra året hade gått att lokalisera platsen för en tidigare känd närbelägen skatt. Under innevarande hittades sammanlagt 17 denarer på dessa två platser.

Under året anmälades fyndet av ett vikingatida engelskt mynt på mellersta Gotland, men en efterundersökning visade att det måste vara ett lösfynd och inte en skatt som man först kunde misstänka, men undersökning resulterade i alla fall även i en lösfunnen dirhem.

Eeva Jonsson är antagen som doktorand vid Åbo universitet, Institutionen för arkeologi, sedan januari 2017. Avhandlingsarbetet *Fluctuations in the import of coins from the German Empire c. 990–1145* är finansierad av Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning, 2020-2022, totalt 2 år. Arbetet handleds av Jussi-Pekka Taavitsainen och Jens Christian Moesgaard. Projektet baserar sig på hennes sammanställning av vikingatida tyska mynt i svenska fynd i en databas vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms universitet.

Direktören för Ukrainas Nationalmuseum Fedir Androschuck leder projektet *Norrlands silverskatter och socio-ekonomiska nätverk under vikingatid – tidig medeltid*. Under 2021 gjorde han en komparativ analys av ukrainskt material (halsringar och ”hryvnor” av silver) för att undersöka deras vikt i förhållande till den nordiska viktenheten ”mark”. Preliminära resultat från projektet kommer att rapporteras på ”The 19th Viking Congress” i Liverpool, juli 2022. Han samarbetar med Eeva Jonsson i anslutning till hennes doktorsavhandling. De förbereder en artikel om mynten i de norrländska skatterna.

Lennart Lind har arbetat om ett äldre manuskript, *The Roman denarii found on Gotland. Some considerations about their continental origin*, där han försöker sätta in denarerna på Gotland i ett större europeiskt sammanhang, på basis av de allra senaste fynden. Det är avsett för tryckning i en bok med flera författare om romerska mynt utanför Romarriket.

Viacheslav Kuleshov har förberett ett antal *islamiska mynt från vikingatida fynd* för framtida publicering i CNS. Det är planerat att publicera fyra skatter med islamiska mynt under år 2022: Tänglings, Etelhem socken (Gotland), Tomase (Gotland), Skarpa Alby (Öland), and Eketorp (Närke). Dessutom har han utfört tre mindre studier av *vikingatida föremål med islamiska inskriptioner* förvarade eller funna i Sverige, som en amulett, ädelsten och ett sigill.

Viacheslav Kuleshov genomför nya kontextuella analyser av *islamiska mynt från Birkas gravar och Svarta jordens stratifierade lager*. Både hela mynt och fragment kommer att kunna bestämmas mer exakt med hjälp av stampjämförelser. Myntgruppers import- och deponeeringstidpunkt kommer att dateras exakt mot bakgrund av Kuleshows nya kronologi av vikingatida myntcirkulation i Östeuropa. En ny storskalig jämförelse mellan Birka och Gnëzdovo kommer att göras (han har redan publicerat två stora nya fyndkomplex från Gnëzdovo). Resultaten av arbetet kommer att presenteras vid ett forskningsseminarium vid institutionen och i en planerad forskningsartikel.

Viacheslav Kuleshov har bestämt 349 mynt för Kulturhistorisk Museum, Universitetet i Oslo. Mynten är *islamiska dirhemer från*

norska fynd, som kommer att ingå i Kulturhistorisk Museums planerade publicering av fynd av vikingatida mynt i Norge.

Gunnar Ekströms stiftelse finansierar Viacheslav Kuleshovs deltagande i ett projekt som omfattar den *islamiska myntsamlingen i Uppsala universitets myntkabinett på Gustavianum*. Målet är att göra de cirka 940 islamiska mynten tillgängliga online, med foton och med transkribering samt översättning av all läsbar inskrift på mynten. Databasen kommer att ligga till grund för katalogen över islamiska mynt i UUMK, som planeras i Studia Numismatica Upsaliensia-serien.

Jens Christian Moesgaard har slutfört *bestämningarna av mynten från utgrävningen 1999 i kv. Professorn 1 i Sigtuna*. Rapporten finns på Sigtuna Museums hemsida: <https://arkiv.sigturnamuseum.se/publikationer/ärkeologiska-rapporter/meddelanden-rapporter/> se MORR 63. Det är planerat att han ska arbeta med tolkningen av myntfynden i samarbete med Sigtuna Museum under 2022. Han kommer också att bearbeta myntfynden inför den planerade publicering av *gravarna i Valsgärde* (Gamla Uppsala) som koordineras av projektet The Viking Phenomenon (Uppsala universitet). Han arbetar även med en artikel, som baseras på en genomgång av ett antal *rapporter från Arkeologernas utgrävningar av vikingatida platser* i Mälardalen, med fokus på lösfynd av mynt och deras belägg för hur aktiv myntcirkulationen var.

Jens Christian Moesgaard arbetar med att färdigställa två projekt, ett om *myntanvändning på landsbygden i Danmark under medeltiden*, mot bakgrund av de många nya metalldekteforfynden (samarbetspartner: Museum Vestsjælland och Nationalmuseet, Köpenhamn) och ett om *vikingarnas utmyntningar i Normandie på 900-talet* (samarbetspartner: IRAMAT, UMR 5060 CNRS/Université d'Orléans och Le Studium, Région Centre-Val-de-Loire). Han har avslutat bestämningarna och tolkningarna av *myntfynden från det tidigmedeltida palatset i Marlenheim i Alsace*. En preliminär version ingår i projektets årliga rapport (se under publikationer) och en utförlig version kommer att ingå i den slutgiltiga publikationen (samarbetspartner: Institut national de recherches archéologiques préventives).

Dessutom förbereder Jens Christian Moesgaard två efterlängtrade

publikationer i samarbete med Nationalmuseet i Köpenhamn. Den ena handlar om det stora *vikingatida skattfyndet från Grisebjerggård*, Sydvästra Sjöland, nedlagt efter 942/943. NFG:s tidigare medarbetare Gert Rispling bidrar med bestämningar av de islamiska mynten. Språkgranskningen av manuset blev nästan klar under 2021. Den andra publikationen är utgivningen av föredragen från *Nationalmuseets symposium om Islamiska mynt från vikingatiden*. Symposiet hölls i "Det danske hus" i Damaskus, november 2007. Bland artikelförfattarna finns bland andra Gert Rispling och Christoph Kilger (Uppsala universitet/Campus Gotland). Redigeringen är klar och i januari 2022 avtalades det med Nationalmuseet, att publikationen ska ges ut i Stockholm i skriftserien, *Commentationes de Nummis in Saeculorum IX–XI in Suecia Repertis*, Nova series.

Jens Christian Moesgaard är tillsammans med Susan Tyler-Smith diskussionspartner för Dr Behrooz Barjesteh Delforoos, Uppsala Universitet, som med bidrag från Gunnar Ekströms stiftelse förbereder publiceringen av *en skatt med sassanidiska mynt från 400-talet funna i Tis i sydöstra Iran*. Skatten är en av de mycket få sassanidiska fynd, som har en känd och väldokumenterad fyndplats.

Myntbestämningar

NFG har kontakt med ett flertal arkeologer i Sverige och hjälper ofta till med bestämningar, tolkningar och publiceringar av myntfynd. En del av fynden publiceras i utgrävningsrapporter eller i artiklar, medan andra förmodligen inte kommer att publiceras alls. Nedan finns en förteckning över de bestämningar som Jens Christian Moesgaard har koordinerat under 2021 (enbart myntfynd från Sverige har medtagits här).

Halland

Hanhals sn, Hunehals borg, RAÄ 71:1, L1997:4707.

Arkeologisk forskningsgrävning 2021, Anders Håkansson, Kulturmiljö Halland.

Myntbestämning av Jens Christian Moesgaard utifrån fotografi.

- Hertigdömet Brabant, Johan I eller II (1261-94-1312), sterling-imitation, med Limburg-titel, efter 1288, variant med cirkel mellan orden, i dåligt silver, troligen efter 1290/95, Mayhew 44–52 (figur 1).

Myntet påträffat i kulturlager från borgens smedja.

Figur 1. Foto: Kulturmiljö Halland. Skala 1,5:1.

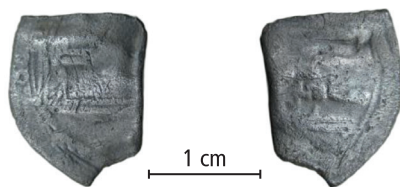
Tvååker sn, RAÄ 30:1, L1996:2924.

Undersökning 2017–2019, Petra Nordin, Arkeologerna.

Myntbestämning av Viacheslav Kuleshov utifrån fotografi.

- Fynd 378. Abbasidedynastin, al-Rashid, dirhem, myntortsnamn och årtal är inte bevarade, 179–190 AH = 795–806 AD, fragment. Datering baserat på stil och epigrafik (figur 2).

Vikingatida gravfält, detektorfynd från en förstörd grav.

Figur 2. Foto: Acta Konservering. Skala 1,5:1.

Uppland

Sigtuna sn, RAÄ 195, L2015:2168, kv. Professorn 1.

Undersökning 1999–2000. Koordinering av rapportarbetet Anders Söderberg, Sigstuna Museum

- Två små depåfynd med 8 respektive 2 mynt, samt 54 lösfunna mynt, vikingatid–nutid.

Mynten är publicerade av Jens Christian Moesgaard, Bilaga 4. Myntanalys, *Hos Herr Niklas och annat skrivkunnigt folk. Arkeologisk undersökning i kvarteret Professorn 1 i Sigtuna 1999–2000* (red. Anders Wikström, Anders Söderberg & Mats Roslund) (Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 63), Sigtuna 2021, 419–425 (tillgänglig på: <https://arkiv.sigtunamuseum.se/publikationer/arkeologiska-rapporter/meddelanden-rapporter/>).

Sigtuna sn. RAÄ 195:1, L2015:2168, fastighet Sigtuna 2:286.

Undersökning år 2021, Johan Runer, Uppdrag Arkeologi.

Lättare rengjord av Lena Holmquist. Myntbestämning av Jens Christian Moesgaard.

- A. Troligtvis tysk, 900–1000-tal. Fragment, cirka ett halvt, böjt två gånger till en tredjedel, så bara den ena sidan är synlig. Svaga spår av prägling. Flera gropar på ytan på grund av korrosion. Storlek som en europeisk penning.
- B. Troligtvis tysk, 900–1000-tal. Litet fragment, mycket skör yta och kanter. På den ena sidan, inre pärlring med avlånga spetsiga pärlor ("zig-zag"). Bokstäver: en vinkel i bred L-form, men inte som ett L normalt återges, följt av ett I. På den andra sidan ett brett, runt C, placerat så den kunde vara första eller andra bokstaven i en två-linjer typ. Storlek som en europeisk penning.

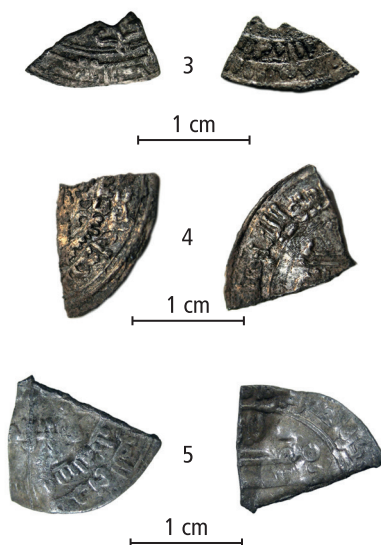
Funnet i munnen på ett skelett. Kontext 3180, fyndnummer 5, grav 103

Uppsala sn, Gamla Uppsala Prästgård, RAÄ 586:1, L1941:3039.

Undersökning år 2019, Anton Seiler, Arkeologerna.

Myntbestämning utifrån fotografi av Ivar Leimus, Tallinn.

- F272. Samanidedynastin, Isma'il ibn Ahmad (892–907)? dirhem, myntort Andarabah? AH [29?]3 = 905/6 AD?, fragment, 0,2 g (figur 3).
- F273. Samanidedynastin, 'Abd al-Malik ibn Nuh (954–61)? dir-

Figur 3–5. Foto: Arkeologerna. Skala 1,5:1.

hem, obestämd myntort, AH [34?]7 = 958/9 AD?, fragment, 0.4 g (figur 4).

Fynd i vikingatida obränd båtgrav (båtgrav 5).

Täby sn, Viggbyholm, RAÄ 621, L2013:7608.

Undersökning 2020, John Hamilton, Magnus Lindberg, Arkeologerna.
Myntbestämning utifrån fotografi av Viacheslav Kuleshov.

- F718. Samanidedynastin, Nasr b. Ahmad, al-Shash [Tashkent], [31]3 AH = 925/6 AD, fragment på cirka 1/3, böjt och brutet samt klippt, böjt igen längs med en inristad linje (figur 5).

Funnet i fyllningen i ett grophus i vikingatida bebyggelse.

Östergötland

Kvillinge sn, Bådstorp, RAÄ 106:1, L2011:2618

Undersökning år 2019, Anton Seiler, Arkeologerna

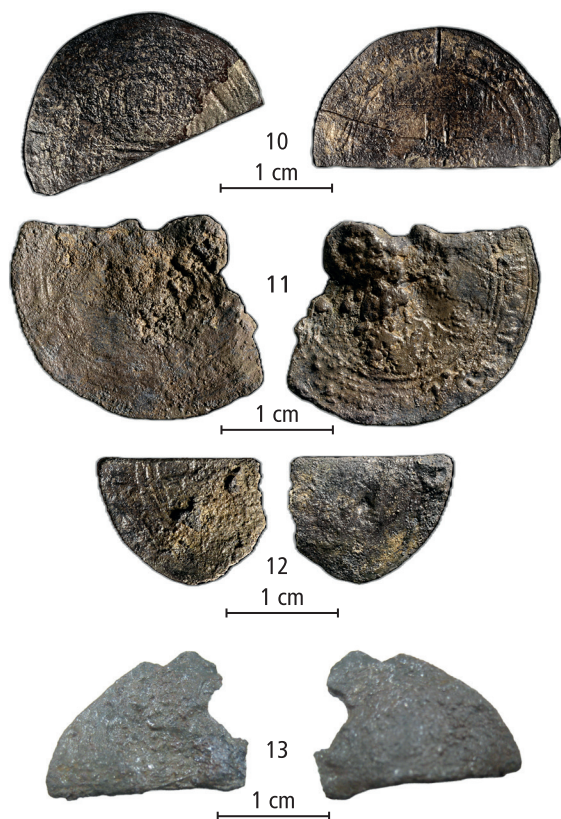
Myntbestämning utifrån fotografi av Ivar Leimus, Tallinn.

- F12. Obestämd dirhem, fragment, i två delar (figur 6).

Figur 6–9. Foto: Arkeologerna. Skala 1,5:1

- F13. Umayyadedynastin, dirhem, myntort Wasit? obestämt årtal, före 750 AD, fragment, perforerat, nicks (figur 7).

Figur 10–13. Foto: Arkeologerna. Skala 1,5:1.

- F14. Abbasidedynastin, al-Mansur (754–75)-al-Rashid (786–809)? dirhem, obestämd myntort, obestämt årtal, fragment, nicks (figur 8).
- F15. Abbasidedynastin, al-Mansur? dirhem, myntort al-Muhammadiyya? (Teheran), AH 15x? = 767/76 AD? fragment, böjt, nicks (figur 9).
- F16. Abbasidedynastin, al-Mansur-al-Rashid? obestämd myntort och årtal, fragment, nicks (figur 10).
- F17. Obestämd dirhem, fragment (figur 11).
- F18. Obestämd dirhem, fragment (figur 12).

- F19. Obestämd dirhem, fragment (figur 13).

Fynd i brandlager i vikingatida gravar, F12–18 i grav 48 och F19 i grav 122.

Utgrävningarna är publicerade i rapporten *Gravar och gårdsmiljöer vid Bådstorp*. Rapport 2022:3 Arkeologisk undersökning, Östergötlands län, Östergötland, Norrköpings kommun, Kvillinge socken, fastighet Händelö 2:41, L2011:3108 och L2011:2618, Anton Seiler och Marita Sjölin (red.), (kan laddas ner på Arkeologernas hemsida: <https://arkeologerna.com/publikationer/gravar-och-gardsmiljoer/>)

Kvillinge sn, Bådstorp, RAÄ 12:1, L2011:3108.

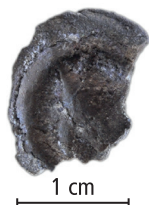
Undersökning år 2019, Anton Seiler, Arkeologerna.

Myntbestämning utifrån fotografi med hjälp från Kenneth Jonsson.

- F11. Sverige, brakteat med krönt huvud, Malmer KrH Y IIIe, datering 1470–1500, fragment, i tre delar (figur 14).

Metalldetekteringsfynd från matjorden vid medeltida gårdslämning.

Inkluderat i ovan nämnd rapport om vikingagravfältet.

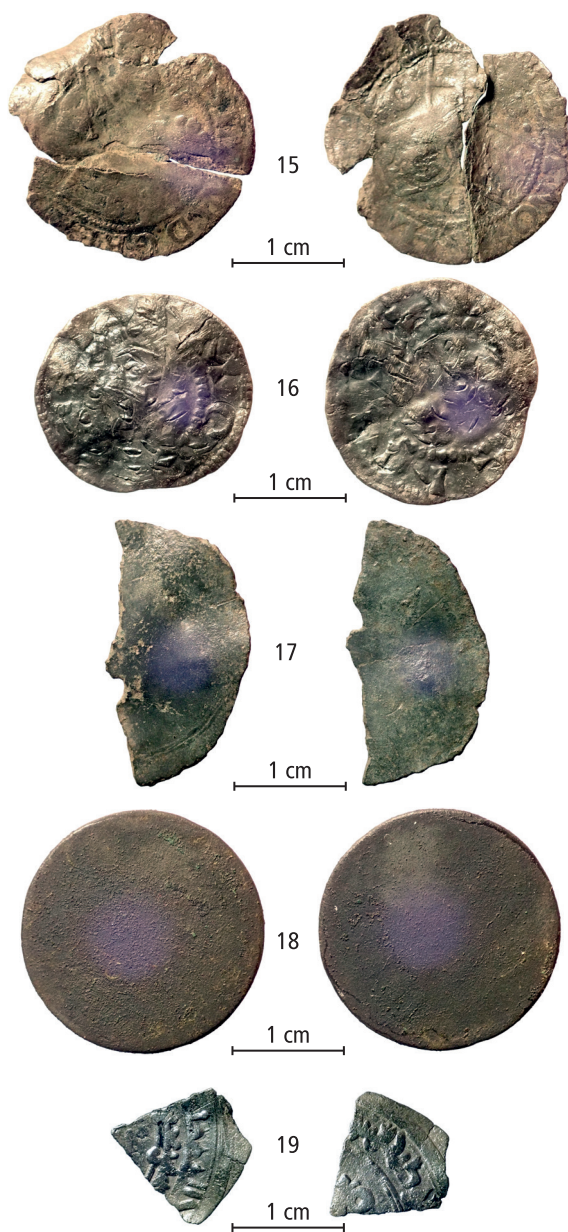
Figur 14. Foto: Arkeologerna. Skala 1,5:1. Bilden visar det största fragmentet.

Kvillinge sn, Ströja, RAÄ 142, L2009:7949.

Undersökning 2011–2020, Björn Hjulström och Marta Lindeberg, Arkeologikonsult.

Myntbestämningar av Viacheslav Kuleshov och Jens Christian Moesgaard.

- 101.213285.1 och 101.213287.1. Danmark, Christian II, 2 skilling, Köpenhamn, 1536, böjd, bruten i två delar, stora kantskador (figur 15).
- 101.213286.1. Mainz, ärkebiskop Willigis med kung Henrik II namn, penning, 1002–11, Dbg. 802, böjd, pecks (figur 16).

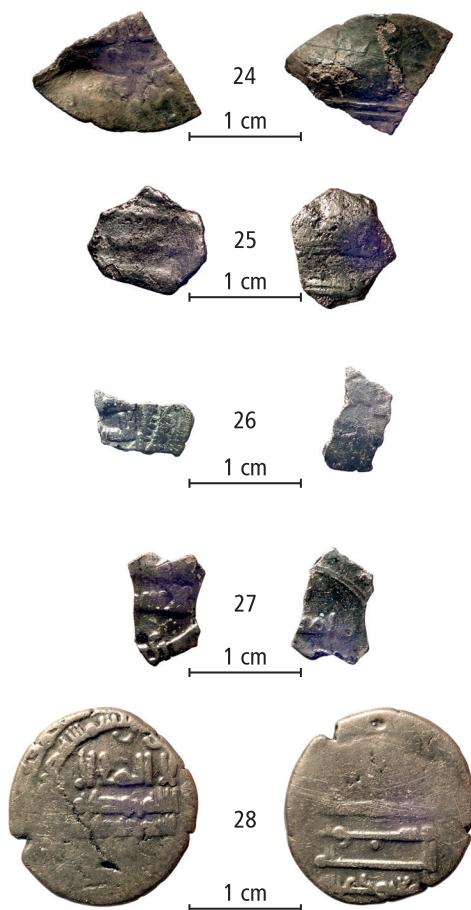

Figur 15–19. Foto: Kenneth Jonsson. Skala 1,5:1.

Figur 20–23. Foto: Kenneth Jonsson. Skala 1,5:1.

- 101.224424.1. "Middle 'Abbasid" epigrafisk stil, dirhem, stamparna helt uttraderade, ca 217–89 AH = 832–900 AD, böjt, fragment (figur 17).
- 101.505105.1. Kopparmynt, oläsligt, 1800-talet (figur 18).
- 101.505442.1. Samanidedynastin, [Nuh b. Nasr], dirhem, myntort ej med på bevarat fragment, [3]40 AH = 951/2 AD. Lätt böjt (figur 19).

Figur 24–28. Foto: Kenneth Jonsson. Skala 1,5:1

- 101.505544.1. Sverige, Johan III, 1/2 öre, Stockholm, 1590 eller 1592, stort fragment, lätt böjt (figur 20).
- 101.507723.1. Sverige, Johan III, 2 öre, Stockholm, 1573 eller 1574, halv, böjd (figur 21).
- 101.519265.1. Nederländerna, sceatta, serie E, ”porcupine”(pigg-svin), troligen ca 720–740, perforerat (figur 22).

- 7647.213038.1. 'Abbasidedynastin, al-Mu'tazz bi-llah, dirhem, myntort och årtal korroderat, ca 251–3 AH = 865–7 AD, böjd, kantskada, nicks (figur 23).
- 7647.500034.2. 'Abbaside- eller Samanidedynastin, [Isma'il b. Ahmad], dirhem, Samarkand, årtal ej med på bevarat fragment, ca 280–91 AH = 893–903 AD, böjt (figur 24).
- 8491.505895.1. 'Abbaside- eller Samanidedynastin, dirhem, myntort och årtal ej med på bevarat fragment, c.310–330 AH = 922–42 AD, böjt (figur 25).
- 8491.505907.1. 'Abbasidedynastin, [al-Radi bi-llah], dirhem, myntort ej med på bevarat fragment, [32]6 AH = 937/8 AD, böjt (figur 26).
- 9056.508176.1. "Middle 'Abbasid" epigrafisk stil, dirhem, [Madinat al-Sala]m, årtal utanför bevarat fragment, c.213–89 AH = 828–900 AD, fragment (figur 27).
- 9082.509084.1. Banijuridedynastin, Muhammad b. Ahmad, dirhem, myntort utraderad, årtal utanför myntämnet, c.260–79 AH = 873–92 AD (figur 28).

Flera mynt är funna på platsen. De är lämnade till konservering och kommer att bli bestämda under 2022. Björn Hjulström, Marta Lindeberg, Viacheslav Kuleshov och Jens Christian Moesgaard planerar en publikation om myntfynden från denna plats.

Publicering / Tryckta Skrifter

Egna publikationer

Myntstudier, som kan laddas ner från forskningsgruppens hemsida, utkom med ett nummer på 48 sidor i december 2021. Den innehåller två artiklar om skandinaviska imitationer av engelska respektive tyska mynt från vikingatiden, publiceringen av en dirhemskatt från Estland, en översikt över fyndmynt i myntsamlingen i Strängnäs samt slutligen en bedömning av styrkor och brister i den tillgängliga dokumentationen av skattfynd i Östergötland.

Jens Christian Moesgaard

The archaeological landscape under church floors. Coins and contexts in Aggersborg church, Jutland, Denmark (tills. med Henriette Rensbro), *Coins in Churches. Archaeology, money and religious devotion in Medieval northern Europe* (red. Svein Gullbekk, Christoph Kilger, Steinar Kristensen och Håkon Roland), Abingdon, 2021, s. 237–268 (forskning, medeltid/nyare tid, peer-reviewed).

Bilaga 4. Myntanalys, *Hos Herr Niklas och annat skrivkunnigt folk. Arkeologisk undersökning i kvarteret Professorn 1 i Sigtuna 1999–2000* (red. Anders Wikström, Anders Söderberg och Mats Roslund) (Meddelanden och Rapporter från Sigtuna Museum nr 63), Sigtuna 2021, s. 419–425 (forskning, vikingatid/medeltid/nyare tid).

Le monnayage danois aux VIIIe–XIe siècles. Importation et adaptation d'un modèle culturel, *Les transferts culturels dans les mondes normands médiévaux (VIIIe–XIIe siècle). Objets, acteurs et passeurs* (red. Pierre Bauduin, Simon Lebouteiller och Luc Bourgeois), Turnhout, 2021, s. 53–70 (forskning, vikingatid, peer-reviewed).

Les monnaies. *Dans l'environnement d'une résidence royale. Marlenheim et son territoire aux époques mérovingienne et carolingienne* (red. Madeleine Châtelet) (Projet collectif de recherches 2012–2022. Rapport de 10e année), Strasbourg 2021, s. 123–135 (forskning, antik/vikingetid).

A Fifteenth Century Hoard with a Gilded Piedfort. Brotonne Forest, Normandy 1873 (tills. med Vincent Borrel, Marc Bompaire och Richard Prot), *Numismatic Chronicle* 181, 2021, s. 491–494 (forskning, medeltid, peer-reviewed).

Tissø – et hotspot for tidlig møntbrug, *Fund og fortid. Arkæologi for alle* 3, 2021, s. 10–16 (populärvetenskap, vikingatid).

Swedish Viking hoard: how the discovery of single Norman coin expands our knowledge of French history, *The Conversation* 2021 (populärvetenskap, vikingatid).

Les paysans et la monnaie au Moyen Âge, *Colloque 50 ans de l'ANC, La Chapelle-Saint-Mesmin, 26 octobre 2019 (Orléans Numis*

- 2021), Orléans 2021, s. 39–42 (populärvetenskap, medeltid).
- Quelle incidence la presence viking eut-elle sur la monnaie ? *Collections du Musée Dobrée. Les temps carolingiens* (red. Virginie Dupuy), Nantes 2021, s. 136–139 (populärvetenskap, vikingatid).
- Mønter fra Navarra, *Numismatisk Rapport* 152, 2021, s. 17–29 (populärvetenskap, medeltid-nyare tid).
- Le premier trésor monétaire viking trouvé en Normandie : Saint-Pierre-des-Fleurs (Eure) (tills. med Thibault Cardon, Richard Prot & Philippe Schiesser), *Normandie archéologique* 21, 2019 (2021), s. 70–74 (populärvetenskap, vikingatid).
- Numismatikens metoder: møntdatering – ved hjælp af segl, overpræg, skattefund, vægt, lødighed, skriftlige kilder, *Numismatiska Forskningsgruppen – Gunnar Ekströms professur i numismatik, Verksamhetsberättelse 2020*, Stockholm 2021, s. 23–30 (populärvetenskap, medeltid).
- Kortspil omkring år 1500, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 4, 2021, s. 120 (populärvetenskap, renässans).
- Heraldik-Numismatik tur-retur, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 4, 2021, s. 121–123 (populärvetenskap, heraldik).
- Curt Ekström et al. (ed), *Samlad Glädje 2019. Numismatiska Klubben i Uppsala 1969–2019*, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 3, 2021, s. 88–89 (Recension).
- Tings Tale 2 [Tamdrup-skatten], *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 3, 2021, s. 89–91 (Recension).
- Frühmittelalterliche Münzfunde aus Polen. Inventar, 5 bind, Warszawa 2013–2017, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2021, no 1, s. 26–29 (Recension).
- Nyt om ”Kong Olofs Mønthus” i Sigtuna, *Myntstudier* 2021:1, s. 47–48 (boktips).
- Forord, Niels Jørgen Jensen & Mogens Skjoldager, *Tronraneren. Frederik 1.s danske mønter* (Kilder til numismatik og pengehistorie V), Aarhus 2021, s. 7–9.

Kenneth Jonsson

Myntfynd i Strängnäs Stifts- och läroverksbiblioteks samling. *Myntstudier* 2021:1, s. 37–42 (forskning, myntfynd, från olika perioder).

What is an imitation? *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, ny serie, 2, 2021, s. 77–87 (forskning, vikingatid)

Bo Gunnarsson

Skedstadsfyndet, skandinaviska imitationer, *Myntstudier* 2021:1, s. 1–15 (forskning, vikingatid)

Sigtunamylnt i norskt fynd, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 2021:2, s. 45–48 (forskning, vikingatid)

De Bornholmske Amatørarkæologer 25 år, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:1, s. 21 (boktips)

Salamanderdirhamen - en replik till den högst fria tolkningen, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:2, s. 41 (populärvetenskap, vikingatid)

Ett gotländskt vikingatida fynd och ett mynt som blev souvenir, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:5, s. 114–116 (forskning, vikingatid)

Mysteriet med den dubbelpräglade kvartsskillingen, *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:8, s. 188 (populärvetenskap, nyare tid)

Forskningsresa till Tallinn (tillsammans med Kent Bengtsson), *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:1, s. 17–19 (forskning, vikingatid)

Eeva Jonsson

Jomala church, Åland Islands – Coin offerings to the Virgin Mary and the long Reformation. *Coins in Churches. Archaeology, Money and Religious Devotion in Northern Medieval Europe* (reds. Svein H. Gullbekk, Christoph Kilger, Steinar Kristensen och Håkon Roland), 2021, s. 351–375 (forskning, medeltid och nyare tid, peer-reviewed)

Fjärran mynt. Vikingatida fynd med mynt från Indien och Kina (tills. med Jani Oravijärvi) *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:7, s. 153–155 (forskning, vikingatid)

Metalldetektering och de nya vikingatida myntskatterna i Sverige åren 2005–2017 – en översikt. *Svensk Numismatisk Tidskrift* 2021:5, s. 109–113 (forskning, vikingatid)

Kristoffer Baijerilaisen (1440–1448) Turun aurtto Tukholman saaris-
tossa sijaitsevasta Djuröistä. *Numismaattinen Aikakauslehti – Finsk
Numismatisk Tidskrift* 2021:4, s. 97–99 (på finska) (forskning,
medeltid)

Sancta Colonia präglingar på fyrkantiga plantsar – några tankar och
ett nytt fynd från Roes, Grötlingbo socken, Gotland. *Myntstudier*
2021:1, s. 42–46 (forskning, vikingatid)

Lennart Lind

Imitations of first- and second-century denarii in Scandinavia – pur-
pose and origin, *Nordisk Numismatisk Årsskrift*, Ny Serie 2, 2021,
s. 89–101 (forskning, järnålder)

Förtroendeuppdrag

Jens Christian Moesgaard

- Ledamot av den vetenskapliga kommittén för den nya permanenta
utställningen av Bayeuxtapeten
- Ledamot av den vetenskapliga kommittén för Revue Numisma-
tique, Paris
- Ledamot av den vetenskapliga kommittén för Journal of Archae-
ological Numismatics, Bryssel
- Ledamot av kommittén för firandet av Ekonomiska Museet/
Kungliga Myntkabinettets 450 års jubileum 2022
- Suppleant i styrelsen för Svenska Numismatiska Föreningen
(vald i oktober 2021)
- Suppleant i Sven Svenssons Stiftelse (nominerad av SNF i novem-
ber 2021)
- Författare av de danska och isländska bidragen till Survey of Nu-
mismatic Research, som publiceras vart sjätte år.
- Redaktör för Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad
- Peer-Reviewer för flera tidskrifter

Undervisning

Kursen *Mynt som arkeologisk och historisk källa* med Jens Christian Moesgaard som kursansvarig introducerades år 2020. En av studenterna, Ingemar Svenson, skrev mycket positivt om kursen i Svensk Numismatisk Tidskrift oktober 2021, s. 145.

Under höstterminen 2021 gavs kursen för andra gången. Den pågick från den 2/11 till och med den 16/1. Det är en kurs på grundnivå som ger 7,5 HP och den är öppen för alla. Kursen ges kvällstid och bland studenterna finns det både arkeologistudenter, myntsamlare och allmänt intresserade. Genom en rad konkreta exempel ger kursen en introduktion till numismatikens metoder och till myntfyndens potential som källmaterial inom historia och arkeologi. Undervisningen, inklusive studiebesök vid Kungliga Myntkabinettet, gavs 2021 som salsundervisning till skillnad mot förra året, när den på grund av coronapandemin genomfördes via Zoom.

Tisdag 2/11. Introduktion till kursen. Introduktion till mynt och myntfynd. (Jens Christian Moesgaard)

Torsdag 4/11. Tolkning av skattfynd (Jens Christian Moesgaard)

Måndag 8/11. Databaser och spridningskartor (Kenneth Jonsson)

Onsdag 17/11. Icke-monetär/ekonomisk användning av mynt (Nanouschka Myrberg Burström)

Tisdag 23/11. Användning av metalledetektor och numismatik (Jonas Paulsson)

Tisdag 30/11. Arkeologisk kontext (Jens Christian Moesgaard)

Tisdag 7/12. Stamp- och viktstudier (Bo Gunnarsson)

Tisdag 14/12. Metallanalyser (Sven Isaksson och Eeva Jonsson)

Tisdag 11/1. Coins as a historical source, some examples from Roman Macedonia and Asia Minor (Georgia Galani)

Onsdagen 12/1. Studiebesök på Ekonomiska Museet/Kungl. Myntkabinettet. Program: Ekonomiska museet/Kungl. Myntkabinettets uppdrag genom tiderna (Ulrika Bornestaf). Myntfynd och accession (Adrian Klang Tornberg). Historiska museets nya vikingautställning (visning av utställningen) (Florent Audy). Ekonomiska museets nya basutställning (Martin Tunefalk)

Dessutom gav Jens Christian Moesgaard på höstterminen två föreläsningar: en *allmän introduktion till numismatik* och en översikt *från antiken till vikingatid* (sammanlagt 3 timmar) på kursen Arkeologi I (kursansvarig Anders Carlsson och Nanouschka Myrberg Burström) och föreläste (2 timmar) om *mynt i kultiska kontexter* på masterkursen (kursansvarig Fredrik Fahlander och Sven Isaksson).

På vårterminen skrev Clara Silfverswärd Dahlgren inom ramen för kursen Arkeologi II en uppsats med titeln *Kungens Kristna Mynt En analys av kristen symbolik och dess innebörd på vikingatida skandinaviska mynt*. Uppsatsen ser på ikonografin på Harald Blåtands (ca 958-för 987) danska mynt med korsmotiv och på de danska, norska och svenska efterpräglningar av den engelske mynttypen CRVX från 990-talet, samt på de religiösa och politiska skälen för val av motiv på mynten.Handledare var Jens Christian Moesgaard.

Uppsatsen finns tillgänglig på NFG:s hemsida: <https://www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen/om-forskningsgruppen/studentuppsatser-1.595391?open-collapse-boxes=ccbd-skandinaviennallm%C3%A4nt#skandinaviennallm%C3%A4nt>

Konferenser och offentliga föredrag mm

Flera planerade konferenser och föreläsningar ställdes in under året på grund av Coronasituationen. Det blev ändå ett antal evenemang som genomfördes.

Numismatiska Forskningsgruppen var värd för ett forskarseminarium den 27 januari, som ingår i Institutionen för arkeologi och antikens kulturs seminarieriserie. Vi hade bjudit in Gitte Tarnow Ingvardson, Lunds universitets historiska museum, för att tala om sin nyligen försvarade PhD-avhandling, *Vikingskattenes mennesker – Bornholmske sølvskatte som aktører i det økonomiske, sociale, kulturelle og symbolske felt fra ca. 850 – ca. 1150* (kan fritt laddas ner från: [https://saxo.ku.dk/forskning/publikationer/publikationer/?pure=da%2Fpublications-%2Fvikingskattenes-mennesker\(23e2be74-d8fa-479d-8cf4-819314f87bd8\).html](https://saxo.ku.dk/forskning/publikationer/publikationer/?pure=da%2Fpublications-%2Fvikingskattenes-mennesker(23e2be74-d8fa-479d-8cf4-819314f87bd8).html)).

Seminariet genomfördes på Zoom. Gitte diskuterade om arkeologi och numismatik kan föra oss närmare vikingaskatternas människor med utgångspunkt i Bornholms rika vikingatidsskatter. Hennes grundtanke är, att skatterna är formade av människors val och handlingar och att dessa avspeglas i skattens struktur och deponeringskontext. Skatterna deponerades utifrån olika bevekelsegrunder och påverkade människors liv och samhället som de levde i. Föredraget ledde till en livlig diskussion med stort utbyte för deltagarna.

I samband med den internationella konferensen Viking Age as a Foreign Place 24–26 november 2021 vid Oslo universitet höll Eeva Jonsson en presentation på temat *Viking-Age, Finnish necklaces of "Linnaniemi"-type. Their Dating, Origin and Use* som en del av en postersektion. Hon höll samma presentation även på svenska. Postern gjordes i samarbete med Kulturhistoriska museet i Oslo (UiO). Kulturhistoriska museet tilldelade ett stipendium på 5000 NOK för resan.

På Numismatiska Klubben i Uppsalas årsmöte, som hölls via Zoom den 25 mars, talade Bo Gunnarsson om *Forskningsuppdrag/studier vid Numismatiska forskningsgruppen, Stockholms universitet*.

På Sigtuna Myntklubbs "Olof-dagen" den 29 juli höll Bo Gunnarsson ett anförande om *Olof Skötkonungs myntning i Sigtuna*.

I oktober höll Bo Gunnarsson en föreläsning på Nola myntklubb i Örnsköldsvik, med titeln "*Den fula ankungen ...*" om en myntbrosch med ett bysantinskt mynt och en hypotetisk historisk koppling till ärkebiskop Wulfhelms resa till Rom år 927.

En av Frankrikes ledande numismatiker, Marc Bompaire, håller varje år en seminarieserie i medeltidsnumismatik på Ecole Pratique des Hautes Etudes, i deras lokaler vid det anrika Sorbonne universitet i Paris. På grund av Corona hölls de digitalt under vårterminen och Jens Christian Moesgaard kunde med stort utbyte delta. Den 29 januari bidrog Jens Christian till seminariet med en presentation av *Numismatiska forskningsgruppen*, med fokus på *CNS projektets* arbete med att publicera de rika svenska vikingatida fynden samt en föreläsning om *exporten till andra delar av Europa och Mellanöstern av mynt som präglats av vikingarna i Normandie*.

Institutionen för arkeologi och antikens historia vid Lunds Universitet organiserade den 12 april ett digitalt forskarseminarium om numismatik. Jens Christian Moesgaard var inbjuden för att tala om *Harald Blåtands mynt*.

Kommittén som ansvarar för publiceringen av Sylloge of Coins of the British Isles-serien håller varje år en endagskonferens. Den 26 juli 2021 var temat för konferensen imitationer. Konferensen ägde rum via Zoom. Jens Christian Moesgaard höll en föreläsning om *imitationer av engelska mynt i Slesvig på 1000-talet*.

Den 26 september höll föreningen Danske Amatørarkæologer (DAA) sitt årsmöte i Odense. Jens Christian Moesgaard var inbjuden för att föreläsa om *danska och svenska erfarenheter av metalldetektorn*. I Sverige är det som bekant väldigt begränsade förutsättningar för privatpersoner som vill använda metalldetektorer, medan professionella arkeologer använder detektorn vid utgrävningar med stor framgång. I Danmark däremot är privat metalldetektering tillåten och detta har lett till en explosionsartad ökning av fynd. Det är därför svårt att jämföra fyndbilden från de båda länderna.

År 2018 hittades den viktiga *Damhusskatten från 800-talet*, med hjälp av metalldetektor, i närheten av Ribe. Jens Christian Moesgaard ingår i en forskargrupp som ska bearbeta skatten. Vid NatArks årsmöte vid Universitetet i Köpenhamn den 8 oktober och vid Organisation af Danske Museers stora årliga möte för alla danska museianställda i Vejle 17-18 november presenterade Thomas Birch på gruppens vägnar resultaten av metallanalyserna under titeln ”Damhus-skatten: første resultater fra elementær analyse og blyisotopanalyse”.

På Institutionen för arkeologi och antikens kulturs julkonferens den 6 december höll Jens Christian Moesgaard ett föredrag med titeln *Brisk circulation or idle hoarding? What were coins used for in the Viking Age?* Föredraget handlade om hur metalldetektorn har ändrat vår uppfattning om vikingarnas myntbruk.

På Numismatiska Klubben i Uppsalas julmöte den 16 december höll Jens Christian Moesgaard föredrag om *Vikingarnas mynt i Normandie*.

Därefter följde en god middag, på restaurangen Il Forno Italiano, som fick avrunda en kväll av givande numismatisk gemenskap.

Hedersbetygelser

Professor emeritus Kenneth Jonsson belönades i november 2021 med Gunnar Ekströms stiftelse för numismatiks plakett för sina framstående insatser i ämnet numismatik. Ekströmska plaketten instiftades 1998 och är utförd av skulptören Ernst Nordin på uppdrag av Gunnar Ekströms stiftelse för numismatik (fig. 29). Plaketten kan tilldelas svensk eller utländsk medborgare, institution eller organisation som gjort ämnet numismatik stora tjänster. Den utdelas i silver, undantagsvis i guld. Plakettens åtsida visar paret Wera och Gunnar Ekström och den latinska inskriften kan översättas = Till evigt minne av de framstående makarna. Frånsidan visar Gunnar Ekströms första samlarmynt, ett kopparmynt från Fredrik I, 2 öre SM 1747. Myntet kom att ge ”mersmak” och Ekström lyckades skapa en av 1900-talets mest betydande svenska myntsamlingar. Konstnären har illustrerat detta genom att första myntet gav ringar på vattnet! Latinska inskrifterna kan översättas: De minnesgodas bevara deras verk i tacksamt minne (cit, Vergilius). Gunnar Ekströms stiftelse för numismatisk forskning. Plaketten utdelas sparsamt och första gången 1998 var till professor emerita Brita Malmer¹.

Figur 29. Foto: Bo Gunnarsson.

1 Tack till Ulf Nordlind för text om plaketten

Viacheslav Kuleshov blev utsedd till stipendiat år 2020 av Kungliga Gustav Adolfs akademien för svensk folkkultur inom ramen för Bernadotte-programmet, det stipendieprogram som instiftades av de kungliga akademierna inom konst och kultur med anledning av kung Carl XVI Gustafs 70 årsdag år 2016. Syftet är att ge postdoktorala forskare möjlighet till att under ett halvår utöva sin forskning i organiserad form i ett samarbete där de ges tillfälle att möta den breda kompetens som akademierna besitter. Pandemien förändrade möjligheterna för samverkan med de andra akademierna och deras stipendiater, liksom för Kuleshov att genomföra sina undersökningar som tänkt inom ramen för sitt stipendieprojekt: *Economic Encounters and Cultural Reflections, Sweden and the World of Islam in the long Viking Age 750–1150*, och det egna forskningsarbetet utförde han därför främst under 2021 (se ovanför under forskning). Han har därmed bidragit till att fördjupa förståelsen för relationen mellan det vikingatida samhället 750–1150 inom nuvarande Sveriges gränser och den islamska världen.

Bo Gunnarsson har blivit utnämnd till korresponderande ledamot vid Svenska Numismatiska Föreningens årsmöte, i Stockholm i september 2021, med följande motivering ”För ett flerårigt framstående arbete inom numismatiken med ett flitigt författande av artiklar samt presentationer och föredrag. Tillsammans med ett brett kontaktnät har det bidragit till att stärka numismatiken”.

Studiesamling och arkiv

Gåva från Bo Gunnarsson av en kopparhaltig obol, inköpt på WCN, Warszawa. Den är 11 mm och väger 0,19 g. Det är en obestämd, troligtvis rysk, imitation från sen medeltid (figur 30).

Figur 30. Foto: Kenneth Jonsson. Skala 1,5:1.

Figur 31. Foto: Kenneth Jonsson. Skala 1,5:1

Gåva från Jens Christian Moesgaard av en välbevarad dansk 2 skilling från 1603 (figur 31). Det är intressant att notera att den är felpräglad: överst ses det tydligt, att det har legat ett annat mynt i kläm under präglingen. Myntet är inköpt den 26 september 2021 hos abCoins, Hvidovre, Danmark <https://abcoins.dk/shop/aar-1603-chr-1202p.html> (sett den 20 september 2021)

Numismatikens metoder II: møntdatering – kan man stole på et årstal?

af Jens Christian Moesgaard

I NFG's tidligere virksomhedsberetninger har der været en tradition for at publicere en mindre artikel ved siden af gennemgangen af årets aktiviteter. 1993/1994-2003 var der hvert år en forkortet version af en af årets studenteropsatser. 1992/1993-1997 var der en serie artikler om møntforskningens historie i Sverige fra 1500-tallet til cirka 1950, og 1998-2009 en serie om møntfund i en række svenske landskaber.

I 2020 startede vi som nævnt oven for et nyt kursus om numismatikens metoder og mønter og møntfunds værdi som kilder til viden om fortiden. Idéen er gennem konkrete eksempler fra mønthistorien at give en introduktion til et udvalg af numismatikens metoder, samt at vurdere, hvorledes mønter kan benyttes som historiske kilder. Med udgangspunkt heri startede vi i virksomhedsberetningen 2020 en ny artikelserie, som netop gennem konkrete eksempler illustrerer nogle af vort fags metoder. Ambitionen er ikke at være udtømmende, men derimod mere beskedent at give nogle appetitvækkere. Denne artikel er således den anden i rækken. Den handler om årstal på mønter.

Vi starter med et moderne eksempel. Indførelsen af euroen i en række af Den europæiske Unions medlemslande skete i flere trin. 1. januar 1999 blev euroen indført som fælles regne-enhed for de pågældende lande, og kursen for deres hidtidige nationale valutaer (franske francs,

Figur 32. Foto: ECB. Skala 1,5:1.

Figur 33. Foto: ECB. Skala 1,5:1.

tyske mark, italienske lire osv) blev fastlåst i forhold til denne regne-enhed. Men det var først tre år senere, 1. januar 2002, at euroen blev sat i omløb som fysiske mønter og sedler. Efter en kortere overgangsperiode med samtidig brug af de gamle nationale mønter og sedler sammen med euroen blev euroen den eneste gyldige betalingsmiddel i euro-området med tilsammen flere hundrede millioner indbyggere. Det giver næsten sig selv, at det var en organisatorisk og logistisk operation af de helt store. Man skulle for det første præge alle disse mønter og trykke sedler og dernæst få dem alle sendt ud, så de var parate i alle banker lige fra de store byer til de mindste og fjerneste afkroge. Det skulle oven i købet ske 1. januar – midt om vinteren og juleferien!

Euromønterne findes i valørene 2 og 1 euro samt 50, 20, 10, 5, 2, 1 cent. På den ene side er der et fælles-europæisk motiv for alle landene,

mens den anden side er forskellig fra land til land. Hvis man eksempelvis tager de tyske mønter, og kigger nærmere på dem, vil man opdage, at der ikke findes nogen med årstal ældre end 2002 (figur 32). Det er bemærkelsesværdigt, fordi de blev sat i omløb i meget store antal 1. januar dette år. Er de alle præget i natten mellem 31. december 2001 og 1. januar 2002? Nej, selvfølgelig ikke. Man begyndte at præge dem allerede i 1999 og lagde dem på lager. Årstallet 2002 er altså ikke prægeåret, som man ellers umiddelbart ville tro, men udgivelsesåret.

Ser man derimod på eksempelvis de belgiske euro-mønter, opdager man, at ældste årstal er 1999 (figur 33). Her er det altså prægeåret og ikke udgivelsesåret, man angiver. Hvorfor denne forskel mellem Tyskland og Belgien? Jo, Tyskland er en republik, og mønternes nationale side viser nationale symboler: den tyske ørn på euro-mønterne og Brandenburger Tor på de store cent-mønter og egeblad på de små. Belgien derimod er et kongedømme, og mønterne viser kongens portræt. I Belgien kunne man i 1999 ikke løbe den risiko at præge mønter med kong Albert II's portræt med årstal 2002. Tænk, hvis Albert (regering 1993-2013) var død før 31. december 2001, eller hvis det usandsynlige skulle ske, at kongedømmet faldt i de mellemliggende år. Så ville man være brændt inde med mængder af mønter med konge og årstal, der ikke passede sammen. Man måtte smelte alt ned og præge det om. Men den slags behøvede man ikke at bekymre sig om i Tyskland, og her valgte man altså udgivelsesåret 2002 fremfor det rigtige prægeår, ligesom i øvrigt en del andre republikker, såsom Østrig, Italien og Portugal – men ikke i eksempelvis republikkerne Finland og Frankrig. På dette punkt gav den Europæiske Centralbank altså landene et vist spillerum til at bestemme selv.

Årstallet på mønterne angiver altså noget, men det er ikke altid det samme, og man må fra sag til sag undersøge hvad. Og nogle gange var det et bevidst forkert årstal. Man kan altså ikke altid stole på et årstal. Det vil vi se på nogle eksempler på. Men først et par ord om årstal på mønter generelt.

Årstal på mønter er en af mange informationer, som man kan udlæse i møntens præg. Andre informationer kan være møntstedet (angivet

i fuld tekst eller med et symbol), møntmester og møntgravør (angivne ved initialer eller symbol). Tilstedeværelsen af disse informationer udspringer oprindeligt af møntherrens ønske om at kontrollere udmøntningen. Tidligere var mønterne nemlig lavet af ædelmetal. Hvis man opdagede snyd med vægt eller lødighed eller problemer med stemplerne, var det vigtigt at kunne finde og straffe den ansvarlige.

Der har ikke altid været årstal på mønter, og ofte må samleren, arkæologen eller forskeren bruge andre metoder til datering af mønter (se eksempler herpå i Verksamhetsberättelsen 2020). Det er heller ikke sådan, at når først man første gang havde sat årstal på mønter, så blev man ved med det. Mønthistorien fremviser mange eksempler på, at man gik tilbage til mønter uden årstal efter en tid. Det var heller ikke alle møntherrer, der brugte årstal med det samme, bare fordi nabomønth Herren var begyndt på det.

Der var ofte årstal på antikke mønter. De var regnet efter forskellige lokale tidsregninger, der ofte var regnet fra det tidspunkt, en bystat var grundlagt eller havde fået sin frihed, eller efter en nulevende eller tidligere konges tiltræden eller død. Et eksempel er en bronce-mønt fra Nicaea i Bithynien i den nordlige del af det nuværende Tyrkiet. Mønten er udgivet under romersk styre og bærer nederst på bagsiden de græske bogstaver $\varsigma\Lambda\Sigma$. Grækerne benyttede bogstaver til at angive tal. ς (digamma eller wau, gammelt bogstav, der siden forsvandt fra det græske alfabet) er 6, Λ (lambda = L) er 30 og Σ (sigma = S) 200. Læst fra højre til venstre giver det år 236. Den benyttede tidsregning er den såkaldte bitynisk-proconsulære æra, hvor år 1 er kong Lysimachus' død i 282/281 f.Kr. Mønten er således præget år 46/45 f.Kr. (Galani 2022, nr. 563 – jeg takker Georgia Galani for valget af og forklaringen på dette eksempel).

I det islamiske Kalifat, der blev skabt i 6-700-tallet ved de arabiske erobringer af Mellemøsten, Centralasien, Nordafrika og Spanien var der næsten fra starten årstal på mønterne. Ved en gennemgribende møntreform i 696/697 blev udmøntningerne ensartede. Mønterne bar ikke billeder, men kun tekst. Det drejede sig især om Korancitater, men der var også i omskriften på bagsiden en indskrift, der for guldmønter-

Figur 34. Foto: Magnus Wijk, MISAB 40, 42. Skala 1,5:1.

ne bekendtgjorde, at ”i Allahs navn prægedes denne dinar i [møntstedets navn] i år [årstal]” – for sølvmonterne det samme med ”dirhem” i stedet for ”dinar”. Årstallet er ikke skrevet i tal, men i talord med bogstaver. Tidsregningen var naturligvis den islamiske, der starter med Muhammeds flugt fra Mekka til Medina i 622. Imidlertid benyttes som bekendt måne-året, der er lidt kortere end sol-året, som bruges i den kristne kalender. Man har derfor brug for en omregningstabel for at finde ud af prægeåret efter den kristne tidsregning (for en god introduktion på svensk, se Holst 1973, 1985). De islamiske sølvdirheme er meget almindelige i fund fra Vikingetiden i Østersø-området og Norden, og de er meget mere præcist daterbare end de årstalsløse engelske og tyske mønter, som man også finder i samme område.

Kan man så altid regne med årstallet på en dirhem? Nej, en del dirheme er efterligninger præget udenfor Kalifatet, hovedsagligt i det nuværende Rusland og Ukraine. Nogle gange er der på disse mønter kopieret et årstal, et møntsted, et kalifnavn eller et emirnavn fra en gammel ægte dirhem. Disse årstal passer selvfølgelig ikke – mønten er præget senere. Nogle gange er det netop uoverensstemmelse mellem et årstal og den nævnte kalifs/emirs regeringstid, der bringer en på sporet af, at her drejer det sig om en efterligning og ikke en officiel udmøntning, andre gange er det stempelstudier og analyser af møntens stil.

I det kristne Europa er der enkelte tidlige eksempler på årstal, men de begynder først at blive almindelige i anden halvdel af 1400-tallet (Levinson 2007), men bliver ikke dominerende før i løbet af 1500-tallet. Men også her skal man være opmærksom på, hvad årstallet angiver. Det ældste årstal, man ser på en svensk mønt, er 1478 (figur 34).

Det ses på ørtuger og halvørtuger fra møntstedet Stockholm. 1478 er eneste årstal, der optræder på mønter fra Sten Sture den Ældres lange periode som rigforstander (1470-97, 1501-03). Der findes bevaret en møntordning (bestemmelser om mønternes valører, vægt og lodighed) fra Stockholm 1478. Årstallet 1478 skal således sandsynligvis ikke ses som præge-året, men som en angivelse af, hvilken møntordning (vægt og lodighed), mønterne var præget under (Lagerqvist 1970, s. 126-28, 131). Dette er ikke enestående i mønthistorien – for blot at tage en enkelt eksempel blandt mange kan nævnes de hamborgske dobbeltskillinge, skillinge og søslinge med året 1553, der dækker over mønter præget indtil 1566 (Jesse 1928, s. 143 & nr. 661-663)

En parallel ses i Spaniens moderne mønter. Hvis man for eksempel tager en 1 peseta med tydeligt årstal 1953 på forsiden under general Franco portræt, er den ikke præget i 1953. Årstallet angiver den lov, der autoriserer udmøntningen. Det rigtige årstal står faktisk også på mønten, men ikke særligt tydeligt. På bagsiden står værdien *UNA* / PESETA i omskriften, og i lavt relief i den første af de to stjerner står 19 og i den anden 54, 56, 60, 61, 62 eller 63, der angiver prægeåret. Det er så småt, at man nærmest skal have lup for at se det.

Et for tidligt årstal på mønter kaldes antedatering. Det kommer af latin *ante*, som betyder før. Der findes mange eksempler på bevidst brug af antedatering for at skjule noget.

Der findes ører og fyrker fra Gustav Vasa med angivelse af årstal 1522 og Stockholm som møntsted. Gustav indtog imidlertid først Stockholm ved midsommertid 1523, så det kan ikke passe. Øren af en undertype, som først afløser en anden type et stykke ind i 1523. Et forsidestempel har været brugt med bagsidestempler med årstallene 1522 og 1528. Det fremgår inddirekte af bevarede regnskaber, at der blev præget mange mønter i årene forud for 1527, men der findes ingen med årstal 1524-27. Meget tyder på, at 1522-mønterne er antedaterede, og i virkeligheden er præget 1524-27. Beviset kom fra metalanalyser af mønterne: øren holder cirka 30 % sølv, fyrken ca. 27 %. Det er langt under møntordningerne fra 1522 og 1523, men passer godt til den nedsættelse af lodigheden, der fandt sted i 1524. Samtidigt måtte

Figur 35. Foto: Bruun Rasmussen (Bondes samling). Skala 1,5:1

Gustav afviste rygter om møntforringelser – rygter, der sandsynligvis var rigtige, men Gustav skjulte sin forringelse ved at sætte forkert årstal på mønterne – et årstal, der signalerede, at mønten var bedre, end den rent faktisk var (Jansson & Hemmingsson 1980).

Den danske konge Christian III (1534–59) måtte først kæmpe for tronen i borgerkrigen 1534–36, kaldet Grevens Fejde. Der findes en dansk 4-skilling med årstallet 1535 med Christians navn og møntstedet København, selvom denne by først kom i hans hænder 29. juli 1536 (figur 35). Samme type findes også fra byerne Århus, Roskilde og Ribe, som faktisk var i Christians magt i 1535. Det er så heldigt, at udmøntningsregnskaberne er bevarede, og her kan vi se, at udmøntningen af 4-skillingen fortsatte helt til 1539/40. Mønterne i København er således præget fra juli 1536 og et par år frem med forkert årstal.

På 1- og 2-skillingerne med årstal 1536 er kongens portræt kronet, og hans titel er angivet som REX = konge, selv om Christian først blev kronet 12. august 1537 (fire-skillingen 1535 bærer korrekt ukronet portræt og REX ELECTUS = udvalgt konge). Regnskaberne viser, at udmøntningen af disse nominaler sandsynligvis først begyndte i efteråret 1537 og fortsatte til 1540.

Hvorfor så forsyne disse mønter med falsk årstal og falsk titel? Jo, Christian havde 6. april 1536 lovet at stoppe udmøntningen af underlødige krigsmønt. I de første år var hans finansielle situation imidlertid ikke til genindførelse af lodig mønt – det lykkedes først med møn-

Figur 36. Foto: Jens Christian Moesgaard (privatsamling). Skala 1,5:1

treformen 1541. Og i mellemtiden snød han altså ved at fortsætte med at præge dårlig krigsmønt med antedateret årstal for at skjule, at han ikke levede op til sit løfte (Moesgaard 2008).

Vi vil afslutte med et eksempel fra Christians søn og efterfølger, Frederik II (1559–88). Han var i krig med Sverige 1563–70 (Den nordiske Syvårskrig), så han havde brug for penge. I årene 1563–66 blev der udmøntet enorme mængder af primitive klippinger på firkantede blanketter i værdierne 2 og 1 mark samt 4 og 2 skilling. De holdt markant lavere vægt og lødighed end de hidtidige mønter, og der var stor utilfredshed med dem. Folk begyndte at kræve betaling i den gamle ”runde mønt”. Snart gik der 3 mark klipping på en rund mark.

De runde mønter, især mark (figur 36) og 1-skillinger, blev fortsat præget, faktisk helt til 1576 med uændret årstal 1563. Fra 1567 var udmøntningerne betydelige. Moderne metalanalyser har vist en konstant lødighed, så de sene udmøntninger var lige så gode som de tidlige fra 1563. Hvorfor så ikke bare sætte det rigtige årstal på? Sandsynligvis er årsagen, at folk efter de dårlige erfaringer med klippingene ville have været mistænksomme overfor mønter med årstal fra krigsårene. Derimod vidste de, at den ældre mønt var af bedre kvalitet, og ved at bibeholde det gamle årstal, nød mønterne godt af denne tillid (Hede 1978, s. 158–59). Antedatering er ikke altid for at dække over dårlige mønter! Det kan faktisk også være for at beskytte gode mod folks mistillid!

Et årstal på en mønt angiver således, hvornår den er præget – nogle

gange. Nogle gange er det, hvornår den er udgivet. Nogle gange, hvilken møntordning den følger. Og nogle gange er det simpelthen et forkert årstal for at snyde møntbrugerne!

Galani, Georgia, *Imprints of Roman Imperium. Bronze Coinage in the Republican Eastern Provinces*, PhD dissertation, Stockholm University 2022.

Hede, Holger, *Danmarks og Norges mønter 1541-1814-1977*, 3. udgave, København 1978.

Holst, Gunnar, *Mynt av arabiskt ursprung funna i Skandinavien. Något om hur man tyder kufiska mynt*, Göteborg 1973.

Holst, Gunnar, *Dirhemmen. Ett medeltida världsmynt*, Göteborg 1985.

Jansson, Leif & Bengt Hemmingsson, 1522 års Stockholmsmynt, *Myntkontakt* 1980, nr. 9-10, s. 180-184.

Jesse, Wilhelm, *Der wendische Münzverein*, Lybæk 1928.

Lagerqvist, Lars O., *Svenska mynt under vikingatid och medeltid*, Stockholm 1970.

Levinson, Robert A., *The Early Dated Coins of Europe 1234–1500*, Clifton (New Jersey) 2007.

Moesgaard, Jens Christian, Dateringen af Christian IIIs mønter 1534–1540, *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad*, 2008, nr. 3, s. 119–127.

Numismatiska forskningsgruppen 2021

Besöksadress: Lilla Frescativägen 7

Postadress: Stockholms universitet, 106 91 Stockholm

Hemsida: <https://www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen>

Föreståndare: Jens Christian Moesgaard, professor

tfn 08-674 76 80

e-post: jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Kenneth Jonsson, professor emeritus

tfn 674 77 55

e-post: kenneth.jonsson@ark.su.se

Viacheslav Kuleshov, forskare (1 maj–30 november, halvtid)

tfn 08-674 77 52

e-post: viacheslav.kuleshov@ark.su.se

Ylva Öd, redaktionssekreterare

tfn 08-674 77 50

e-post: ylva.od@ark.su.se

Personer anknutna till NFG

Eeva Jonsson, doktorand, Åbo Universitet

e-post: eeva.k.jonsson@utu.fi

Bo Gunnarsson

e-post: bosse.gunnarsson@live.com

Lennart Lind

e-post: lennart.sture.lind@gmail.com

Gert Rispling

© Numismatiska forskningsgruppen och förf.
Layout: Ylva Öd

Numismatiska forskningsgruppen
www.su.se/numismatiska-forskningsgruppen

**Stockholms
universitet**